

ЯРОСЛАВ
ТРІНЧУК

ЗАРУЧНИКИ
МІСТЕРІІ
ТА АБСУРДУ

Аннотація

Чи впевнені ми, що здатні керувати власною свідомістю? Гарантії нема ні в кого...

Війна в Афганістані. Молодий льотчик отримує завдання розбомбити об'єкт. Побачивши, що це звичайне село, він скинув бомби на гори. Олександр (льотчик) знає, що за це буде покараний. «Покарання» несподіване — льотчика відправляють на курорт. В Радянському Союзі розроблялася методика психотронного впливу на людину. Цебто, з людини висмикували свідомість. На курорті Олександр знайомиться з привабливою лікаркою. Він і не підозрює, що став «піддослідним кріликом».

Несподіванка друга — у психлікарні пілота лікує та ж особа, яка спробувала скалічити його свідомість.

Ярослав Трінчук

Заручники містерії та абсурду

КВАРТЕТ

Олександр набрав швидкість, потягнув до себе ручку і повернув її трішки вправо. Літак ліг на крило і слухняно ввійшов у віраж. Стрілка варіометра завмерла на місці, а літак почав виписувати коло над горизонтом. Зробивши поворот на триста шістдесят градусів, пілот відчув легкий струс. Він потрапив у турбулентний струмінь власної машини. Це вищий пілотажний клас. Вирівнявши літак, Олександр потягнув ручку на себе і взяв вертикаль. Земля позаду стала дибки; ще трішки — і вона слухняно описує над головою коло. Ручку від себе — горизонт стає на місце, а земля лягає під крило і біжить назустріч. Молодому пілотові від захвату сперло дихання — сьогодні він ще раз продемонстрував свій «почерк».

— Вражий син, — говорить з захопленням командир ескадрильї, спостерігаючи за польотом учня. — Грається з небом як з коханкою. І це на важкому Су-17.

Він піде назустріч Олександрові, коли той віртуозно посадить літак і уже стримано скаже:

— Молодчина. Молодчина, чорт забери.
Чиста робота.

— Дякую, — льотчик трохи збентежився. Зараз він почуває себе як після першого поцілунку. — Знаєте, мені це страшно подобається, — говорить якось винувато і дивиться у небо — а в погляді здивування: невже я й справді літаю там? Потім глянув на командира і трішки похвастався. Так, по дитячому. — Відчуваю у собі таку силу, — і стиснув кулаки. — Таку силу, що здатен гори перевернути.

Дивний цей Олександр, подумав командир. Коли у небі, то носиться там, як сам Сатана, коли ж розмовляєш з ним, то він сором'язливий, як дівчина. А вголос сказав:

— Небо — стихія. Материк особливий... І для особливих.

— Здається, я починаю у це вірити.

— То й добре, але вірити мало. Треба розуміти. — Командир обняв свого підлеглого за плечі, чого не дозволяв собі ніколи, і вони пішли до медичного пункту.

Усі показники в нормі. Здоров'я — хоч у космос відправляй, про що, не без задоволення, доповів полковий терапевт.

Вони прямували алеєю. Командир і підлеглий, учитель і учень. Капітан Олександр Миколайович Коломієць та майор Ростислав Модестович Нечай.

Обох переповнювала якась незрозуміла радість. Синє небо, зелене шатро каштанів, квітковий килим і — їхня тиха розмова. Так. Ні про що.

Згодом учитель сказав:

— До нас центр прислав артистів.

— Я не люблю артистів, — признався учень. — Вони намагаються зруйнувати мою уяву про світ.

— На цей раз приїхали справжні. Як мені відрекомендували, гарний квартет. Виконують класику.

— Тоді інша справа. Хоча зараз я з задоволенням пірнув би у море.

— Потерпи трохи. На море поїдемо разом.

— Коли? — зрадів Олександр.

— Та, може, уже через тиждень.

— Гоп-га! — затанцював льотчик. — Море, гори, — це прекрасно.

— А я люблю степ. Наш український степ. З могилами, з балками, зарослими глодом і шипшиною, з жайворонками.

— Я теж люблю степ, та признаюся вам, що найбільшу насолоду отримую, коли у небі. Коли відчуваю могуття моторів.

Ростислав Модестович помовчав, а потім тихо:

— Таке і я спочатку відчував. Більше — коли я сідав у свого Су, то порівнював його могутність з

могутністю армій Цезаря, Олександра Македонського, Наполеона. Та у моїй одній руці було сили більше, ніж у всіх цих армій разом взятих. А одним натиском пальця я міг зробити руйнування, яке перевершило б руйнування, що вони зробили усі разом. Тому, дорогий Олександре, за гулом моторів я чую інше: потворний свист бомб. І навіть відчуваю запах смерті.

— Я над цим не думав. Свист бомб чув хіба що по телевізору. Враження неприємне, але коли ти розлігся на дивані, то розумієш — усе це не більше, як споглядання.

— Чуже горе — чуже.

— Так. І нічого ми не змінимо.

— Ну... у мене думка інша. Людина відповідає за все, що діється на світі.

— І що, я винен, що десь там умирає з голоду якийсь африканець?

— Винен.

— Ростиславе Модестовичу, ви мене дивуєте.

— Добре, коли людина ще вмiє дивуватись.

— Ви, бува, не спілкуєтесь з дисидентами, з тими відщепенцями.

— Серед льотчиків їх нема. Хоча, мені довелося порозмовляти з одним, як ти кажеш, «відщепенцем». Дуже розумна людина. Правда, тоді він ще не був «відщепенцем».

— Хто це такий?

— Академік Андрій Сахаров.

Олександр зупинився.

— Той, хто водневу бомбу...

— Той.

Тепер вони мовчали. Ішли повільно і мовчали. Згодом Олександр сказав:

— Чоловік повинен робити щось значне. Я обрав — літати.

— Світ нині, синку, дуже складний. Не виключено, що скоро тобі доведеться робити «щось значне», як ти кажеш, але воно тобі радості не принесе.

— Що ви маєте на увазі?

— Що тобі доведеться скидати бомби.

— Ви мене вчили захищати Батьківщину. Надіюся, їх свист бентежити мене не буде.

— Олександр, свист бомб бентежить... Уже тому, що їх скидати доводиться на голови невинних.

— Але ж...

— Політики говорять, що то вороги... Та ми знаємо, що воно не так.

— Це ж злочин...

— Шкода, та політики тим не переймаються. — Він знову зупинився. Подивився учневі в вічі і тихо сказав: — Мені здається, що людство зовсім здичавіло.

Олександр витримав погляд і твердо відповів:

— Я не буду задумуватися над проблемами людства. Для того є фахівці. Я виконую певну функцію, і, що цікаво, це мені подобається. Здається, я повторюю ваші слова?

— Останнім часом у мене виникають сумніви. Те, що ми напали на Афганістан, є великою помилкою. — Помовчав трохи, а потім зі злістю додав: — Вони, гади, своїх дітей туди не посилають.

Спочатку Олександр ніби не почув. А потім зробив вигляд, що він сприйняв це як жарт.

— У вас сумніви?! Ростиславе Модестовичу, ви мене здивували.

— Я навчив тебе літати. У всякому разі, я так думаю. Але воно не зовсім те. Тепер я точно знаю, що навчив тебе убивати. Що ти й робитимеш скоро. І з задоволенням. — Ростислав Модестович говорив тихо. Підкреслено тихо.

Олександр зупинився. В його очах написалося здивування.

— Я ніколи не думав про таке.

— Про мої сумніви ти повинен донести у КГБ... І мене відправлять у відставку. Здається, я втомився вже.

— Ростиславе Модестовичу, ви мене образили.

— Олександр. Ти повинен донести. Ти професіонал і розумієш, що таке офіцерська честь.

— Товаришу майоре, у мене є свій власний кодекс честі. А він забороняє зраджувати учителя і друга. Навіть якщо заради цього мені довелося б пожертвувати власною свободою або власним життям.

— Не говори так, Олександрє. Людина здебільшого говорить щиро, але поступає — відповідно до конкретної ситуації. Ти не знаєш, у якій ситуації можеш опинитися завтра.

— Ростиславе Модестовичу, не сумнівайтесь у мені.

— Якби я в тобі сумнівався, то не розмовляв би зараз з тобою. Але запам'ятай: за гарними словами не завжди гарні вчинки, — майор поклав руку учневі на плече, усміхнувся і сказав: — Пообідаємо сьогодні разом.

— З задоволенням. Тільки прошу вас: більше не говорімо про...

— Як скажеш... Тільки йдемо не до нашої їдальні, поїдемо до ресторану. У нас є звільнення до 23 години.

— Прекрасно.

— Я тобі підготував сюрприз.

— Ростиславе Модестовичу, ви мене розбещуєте. Недавно я отримав од вас подарунок, сьогодні готуєте сюрприз. Це не даремне.

— Маєш рацію. Це не даремне.

— Чим я розплачуся з вами?

— Тим, що вважатимеш себе боржником.

— Людина вічний боржник. Але бути у боргу перед вами — то велика честь.

— Запам'ятай нашу розмову.

— Я не тільки цю запам'ятаю. Усі наші розмови були змістовними.

Вони вийшли за територію аеродрому. Перед їхніми очима розлігся безкрайній степ. Обрій ген як далеко.

Майор побачив авто, що мчалося по шосе до аеродрому.

— Он машина. Зупини її.

Олександр махнув рукою і машина під'їхала.

Чоловіки сіли і скоро були уже в містечку.

Ресторан охайний, чистий, столики накриті білими скатертинами, людей мало. Справа від входу столик на шість персон.

Офіціант з'явився як з-під землі.

— Які ваші розпорядження, Ростиславе Модестовичу? — спитав ввічливо.

— Накривай стіл і запрошуй гостей.

Офіціант відчинив двері, і через мить з кімнати до залу увійшли чотири дівчини.

Ростислав Модестович підійшов до них, привітався і відрекомендував друга:

— Олександр Коломієць, льотчик.

Дівчата подали руки і, з зацікавленням розглядаючи його, назвалися.

— Ольга.

— Світлана.

— Марія.

— Тетяна.

— ГОТОВИЙ кuartет, — пожартував

Олександр.

Дівчата засміялися, а майор сказав:

— Олександр, це і є столичний кuartет.

— Так?!

— І сьогодні ми послухаємо гарну музику.

Олександр збентежився. Він не любив артистів, але до високого мистецтва ставився з пієтетом. Спочатку подумав, що командир жартує, як то бувало не раз — дівчата ж бо молоді дуже. Та майор сказав:

— Ольга — перша скрипка, Світлана — друга, Марія — альт, Тетяна — віолончель.

— Я б не повірив. Ви схожі скоріше на студентів ніж на музикантів, котрі виконують класику.

— Прошу сідати, — запросив Ростислав Модестович, і дівчата сіли.

Офіціант уточнив замовлення. Згодом приніс шампанське і закуски. Олександр придивлявся крадькома до артисток. Дівчата як дівчата. Трохи худі, прості зачіски, одягнені більше ніж скромно. Одна Тетяна виділялася. Повненька, кофточка акуратно окреслює груди. Подумав, що вона

навмисне одягнула її затісну, аби підкреслити свої принади. Якщо дівчина і справді зробила так, то вийшло у неї грамотно. Вони, бестії, уміють звабити бідного чоловіка. Але він не ликом шитий. Школу таку уже пройшов. Хоча... все одно приємно.

Дівчата пригубили вино, сказали, що воно добре, але пити не стали.

— З вином ми хіба що повечеряємо. Але уже після концерту, — сказала Тетяна.

— І що гратимете? — спитав Олександр.

— Твори Бетховена, — відповіла Марія. — Ви знаєте, що воно таке? — і прищурила лукаво очі.

— Та-та-та-та, — проспівав Олександр перші такти П'ятої симфонії. — Оце і все, що я знаю про Бетховена, — і так само прищунив очі.

— Дуже багато, — підсумувала Тетяна.

Дівчата засміялися.

— Ще знаю, що він чи то недобачав, чи недочував.

— О! Так у вас прямо таки енциклопедичні пізнання, — сказала серйозно Марія.

— І мав скверний характер. — Олександрові захотілося раптом нав'язати дівчатам отаку жартівливу гру, і дівчата прийняли.

— Особливо коли з'їдав такий обід, який нам подали тут, — зауважила Тетяна.

— Дівчатка, — Ростислав Модестович на знак

визнання провини склав на грудях руки, — я компенсую недоліки страв цього ресторану — вони однакові від Курил до Мурманська, бо рецепти складають у Москві — вечеряти будемо у мене. Гарантую вишуканий смак.

— Ви ще й готувати вмієте?! — перелякалась Ольга, і всі знову засміялись.

— Признаюся, — Ростислав Модестович опустил очі і сказав це так ніби нашкодив десь щось, — Умію. Та вечерю готуватиму не я. Це зробить моя дружина.

— Розмова стає змістовнішою, — Таня поклала виделку на тарілку, — то, може, не станемо доїдати тут?

— Доїмо. Інакше грати не зможемо. — Ольга серйозно взялася за страву.

— Тоді льотчики вважатимуть нас слабкими, — додала Марія.

— І не гарними, — посміхнулася Таня.

— Хто так подумає, той стане моїм ворогом! — патетично вигукнув Олександр, а дівчата глянули одна на одну і схвально кивнули.

Так, жартуючи, вони і не помітили, як пройшов час. Отямився майор, побачивши у дверях старшину.

— Ну, дорогі музиканти, — сказав, — карету подано. Їдемо до клубу, у вас ще є час для репетиції.

Вони сіли у чистенький — Таня на це звернула увагу — автобус і поїхали до військового клубу.

Попрощавшись з дівчатами, Олександр покликав до себе старшину.

— Поїдь у селище, — сказав, — і достань мені чотири гарних букети квітів.

— Зроблю, — козирнув старшина.

— Тільки щоб обманув не більше як на п'ять рублів.

— Хе-хе-хе. Ви жартун, товаришу капітан.

— Іди, іди. Ніби я тебе, пройдисвіта, не знаю.

— Слухаю.

Коли по-правді, то Олександр чи не вперше в житті чекав вечора з нетерпінням. Як закоханий юнак. А коли ввечері дівчата вийшли на сцену, він їх не впізнав. Їхня повільна урочиста, багатозначна хода, довгі сукні кольору спілої вишні; строгі, без лишніх прикрас, але дорогі і добре скроєні — на цьому він трохи розумівся — справляли такі враження. Повільно — як на трон — вони сіли на стільці, і ведуча після того, як представила артистів об'явила:

— Бетховен. Квартет номер десять ми-бемоль-мажор.

Олександр ставився до музики якимось зверхньо. І не тільки до музики. До літератури, малярства, архітектури. Він вважав, що архітектор, який не

враховує простір і ландшафт — а цього не враховував ніхто з архітекторів від Курил до Мурманська — є ворог усього живого. Він вважав, що не можна писати про те, що у житті, бо в житті змістовніше, був переконаний: не може бути нічого кращого як погляд на землю згори. Жоден художник не здатен зобразити землю так, як він її бачить з неба. «Якщо у картині присутня внутрішня енергія, талант, експресія, філософія, радість чи горе, то зверху я спостерігаю за творінням Самого Бога, — сказав другові після відвідин однієї виставки. — Для мене краса, внутрішня енергія, філософія і, якщо хочете, радість і горе — це форма літака. Літак — ось геніальний витвір мистецтва. І злітає він тільки тому, що прекрасний». Так, Олександр не любив літературу, музику й малярство. І не приховував цього. Але те, що він почув сьогодні, вражало. Більше — перевернуло щось всередині, змусило свідомість збунтуватися і усвідомити: досі він нічого не зрозумів. Нічого, окрім цифр, формул, приборів. Та ще вмів добре керувати машинами. А ці дівчата нав'язують щось таке, що зрозуміти важко і від чого відмовитися трудно. Спочатку йому здалося, що композитор, який написав так, мав бути дуже самотнім. Один на весь усесвіт. Один зі своїм розумінням створеного, один, хто розгадав велику таємницю і прагне поділитися з ближнім, а ближній над ним

насміхається. Навіть знущається... Олександр розуміє, що музика гарна, також розуміє, що у ній не тільки радість — вона ще переповнена болем, невимовною тугою і просвітленням, та несе в собі якусь незрозумілу надію. Він уже шкодував, що пішов на концерт, водночас був щасливим, хоча таким самотнім як сьогодні досі не відчував себе. Дарма що він тисячами ниток прив'язаний до цієї землі, до сотень людей, до якоїсь незрозумілої функції; дарма, що всі його дії, думки, вчинки, навіть рухи не є самостійними, а дієства, які виконуються з його допомогою, є не тільки незрозумілим, а, здається, навіть безглуздим, він розумів себе у масі, у натовпі. Сьогодні відчув себе самотником. І здивувався. А музика несподівано відкрила йому таємницю. Таємницю, про існування якої він і не здогадувався. Виявляється, існує інший, незнаний досі і якийсь незбагнено дивний світ. Очевидно, світ складний, проте, його знають і розуміють оті дівчиська, що так натхненно грають на якихось дерев'янках. Йому важко збагнути, що таке скрипка, що таке віолончель, але вони розтерзали йому душу. Швидше б у небо...

Оплески вивели його з задуми. Оглянувся, а навколо щасливі усміхнені обличчя товаришів. Він посміхнувся теж, спіймав погляд віолончелістки Тетяни і йому стало легко, легко...

Потім усе стихло і після невеликої паузи

ведуча об'явила квартет одинадцятий фа-мінор Бетховена.

А це уже щось зовсім інше.

Болісна тривога, відчайдушний протест, запекла воля до подолання вироку примхливої долі, далекий відгомін утраченої надії на щастя і люта жага самоствердження. Він таке відчуває, коли рве літаком небо і бере вертикаль. Правда, у літаку шалене перевантаження і думати над тим сили нема, тут — розкріпачення розхристаного почуття, розкіш усвідомлення волі і незнаний досі щем. Щось так, наче згадав про утрачений рай. Це слово — рай — є дорогим для нього з дитинства. Мати, коли вони бували у Криму, говорила, що це рай земний. Йому так здавалося, коли батько підкидав його високо-високо. Було страшно і хотілося ще. Рай — це коли тобі страшно і радісно водночас. Пояснити, що з ним робиться зараз, він не може. Та й не потрібно. Йому добре — і цього досить. Він жде чогось. Він підозріває, що це щось велике, змістовне, не знає ним досі.

Раптом думка обпалила мозок — свобода. Він ніколи не задумувався над цим словом. Свобода? Ну й що? Від кого і від чого свобода? Хто ще може мати більше свободи за мене, особливо, коли я у небі. Та весь всесвіт мій! Безвідносно до того, що там у ньому коїться. Але слово «свобода» підказує, що є щось більше. Щось більше навіть за життя. Бо

життя — це я. Я! Але що я без Неї?

Смички плавали струнами, пальці творили над ними якийсь незбагнений танок, очі дівчат світилися... любов'ю. Свобода — це любов! Ось що він зрозумів на цьому концерті. Свобода у небі — це розкіш, свобода і кохання — це рай. Хоча, це його припущення. Він бо нічого такого ще не відчував. Смички творили свободу, і він, здається, зрозумів, для чого музика.

Оплески знову перервали його думки.

— Ну, як? — спитав Ростислав Модестович, коли вони в антракті вийшли у фойє.

— Знаєте, а на мене все це справило враження.

— Музика, чи дівчата?

— І те, і те. Правда, не можу сказати, що більше.

— Талановиті музиканти, талановиті, — зітхнув Ростислав Модестович. — Шкода, що у нас нема можливості частіше слухати їх.

— Шкода, — погодився Олександр.

Вони походили трохи, перекинулись словечком-другим з товаришами, послухали кілька анекдотів і зайшли до зали.

Через хвилину-другу вийшли музиканти і ведуча об'явила друге відділення концерту. Виконували квартет мі-бемоль-мажор. Дванадцятий.

Найяскравіше враження від відкриття світу буває у дитинстві. Блискавка, дощ, іній, підсніжник, заєць; усе, що побачене, почуте вперше, чого злякався, що визвало захоплення, здивування — усе наповнене чарами, надприродними властивостями, усе викликає подив, іноді — благоговіння. Сьогодні такий подив викликали оті дівчиська. Олександр не думав, що скрипки можуть так полонити. Ніколи. А тут... забув навіть про небо. Раптом його осінила думка: музика — то світ, де можна сховатись. Спочатку це його вразило, адже йому не потрібно ховатися — світ для нього лояльний. Більше — світ його шанує, поважає, цінить його талант і дає можливість реалізуватися. А все одно йому хочеться втекти кудись. Тепер він переконаний: світ, де можна сховатись, це — музика. Ота, що звучить сьогодні. Яку виконують ті незграбні, безбарвні приїжджі дівчата. А вони — оті незграбні і безбарвні — міняють його, першокласного пілота, міняють його внутрішній світ.

Уява Олександра вимальовує собі легкий прозорий храм. Тут вітатимуть героїв. Тут живе надія, тут буде проголошена Істина. Тут спокій, маєстат, відкриті серця шляхетних душ. Тут можна зрозуміти велич створеного світу і сховатися від заляпаного дійсності. Про щось таке, здається, мріяв собі у дитинстві. І не сподівався, що мрії реалізуються таким чином. Ні, ні, слава і гроші у

нього є. Друзі — теж. Але чого ця музика бентежить так? Ось храм вкривається прозорою блакиттю, а його грані окреслюють прямі, як натягнуті струни, золоті лінії. У глибині храму стоїть жрець, жертovníк, а на жертovníку він бачить... себе. Олександр здригнувся і став дивитися на музиканток. Обличчя їхні серйозні, зосереджені, рухи впевнені, вони насолоджуються гармонією, і ніби слухають своє виконання з... того світу. Таке порівняння здавалося Олександрові кумедним, і він посміхнувся. Трішки, трішки. Лише у вусики — і на якусь долю секунди його погляд зустрівся з поглядом Тетяни.

Після виконання дванадцятого квартету увесь зал встав — льотчики аплодували стоячи.

Дівчатам довелось грати ще і ще. Під гучні оплески ведуча оголосила, що концерт закінчився.

Олександр оглянувся, побачив у дверях старшину і жестом покликав до себе.

— Неси квіти, — сказав.

Старшина зник і через хвилинку з'явився з широкою посмішкою і прекрасними букетами польових квітів. Олександр був вражений: букети складені зі смаком.

— Ти таки пройдисвіт, я не помилився. Дякую.

— Хе-хе-хе, — посміхнувся старшина. — Ви навіть не здогадуєтесь, на що ми здатні. А для вас,

товаришу капітане, я достану все, що завгодно.

— Я запам'ятаю.

— Добре.

На сцену потягнулася вервечка людей з квітами — льотчики постаралися на славу. Дівчата аж розгубилися. Олександр завагався — його букетики ромашок, волошок і ще там щось з поля на перший погляд програвали серед розкішних кошків. Тетяна помітила розгубленість пілота, а глянувши на квіти, вигукнула:

— Боже! Яка краса! Звідки ви знаєте, що я люблю польові квіти?

— Здогадався.

— Мушу сказати, що у вас витончений смак.

Олександр почервонів. Йому ще так не говорили. Хвалили за віражі, за демонстраційні злети, посадки, але ніхто навіть не здогадувався, що у нього є художній смак.

До них підійшов Ростислав Модестович.

— Автобус чекає, — сказав. — Їдемо на вечерю.

Молоді хлопці занесли до автобуса всі речі музикантів. Коли дівчата сіли, майор пропустив вперед Олександра, увійшов до автобуса і скомандував їхати. Домовилися, що квіти, одяг і сумки відвезуть до готелю, а інструменти залишаться з дівчатами.

Дома їх зустріла Зінаїда Трохимівна, дружина

Ростислава Модестовича.

Олександр завжди дивився на Зінаїду Трохимівну з тихим благоговінням. Вона істотно відрізнялася від офіцерських жінок. Коренаста (про таких говорять: жінка в тілі), чорноброва, з важкою косою, завжди одягнена акуратно; вона вміла гарно співати, веселитися на вечірках, а це бувало частенько, і добре готувала. До неї залицялися джигуни, та вона тільки посміювалася. Зіна казала, що любить свого Славка і не проміняє його ні на кого за всі багатства світу. Працюючи учителем фізики в школах військових містечок, вона користувалася авторитетом як в учнів, так і у батьків. Єдина проблема — не вміла знаходити спільної мови з начальством школи. «Не зважай ти на них,» — говорив Ростислав Модестович, коли дружина розповідала про свої проблеми. Він привіз її з Кубані, звідки Зіна була родом. Правда, перед одруженням пересвідчився, що її предки — козаки з Задунайської Січі, чим вона, між іншим, пишалася. «Зіна — добрий дух сім'ї. А якщо жінка нормальна, то й сім'я нормальна», — говорив, коли мова заходила про подружні стосунки. Обидва сини їхні уже навчалися в школі.

Тож Зінаїда Трохимівна зустріла гостей, запропонувала помити руки і відразу запросила до столу, де вже стояло добре токайське вино, коньяк і глибокі миски.

На кухні ще поралася подруга Зінаїди Трохимівни Валентина Сергіївна, викладачка біології.

Таня — чистьоха з дитинства — звернула увагу, що скатертина на столі білі-біла, а в помешканні все акуратно — пилинки не побачиш.

— Почнемо з борщу, — сказала господиня і Валентина Сергіївна внесла до кімнати велику каструлю. Нікого не питаючи, вона насипала усім повні миски.

— То забагато, — зауважила Тетяна, дивлячись з острахом на повну миску, з якої ще стирчало крило якоїсь птиці. — Ніхто з нас стільки не з'їсть. Пахне, правда, гарно. Дуже гарно.

— Залишите. Їжте, скільки хочете, — сказала Зінаїда Трохимівна.

Олександр розглядав свою велику посудину і не знав, що буде з нею робити. Ну, зрозуміло, ніхто не зможе стільки з'їсти. Ще й величенька ніжка виглядає над мискою.

Ростислав Модестович розлив напої — жінкам вино, собі й Олександрові коньяк.

Перший традиційний тост, щоб було стільки посадок, скільки злетів. Потім за гостей, за господиню, за тих, хто не з нами. Незчулися, як миски стали порожніми.

— Я хочу ще, — попросила Таня, а всі засміялися.

Зінаїда Трохимівна посміхнулась і насипала усім ще по півмиски.

— Що ми таке їли? — спитала Ольга. Я ніколи такого смачного не пробувала.

— Борщ, — відповів Ростислав Модестович.

— Борщ? — перепитала Марія. — Але таких борщів не буває.

— Згоден, — сказав Ростислав Модестович. — Таких борщів не буває. Це авторське блюдо нашої хазяйки.

— Навчіть нас, — попросила Таня.

— Прошу. Варите півня і свинину. Ще звечора намочуєте квасоллю і десь через годину після того, як закипить м'ясо, кладете квасоллю. Окремо варите буряк і трохи пізніше кладете порізаний буряк у каструлю разом з картоплею. Тоді ж кладете моркву, трохи пізніше заливаєте відваром з буряка, додаєте спеції і насамкінець — капусту. Окремо робите засмажку. Добре, коли є старе сало. Воно затовчене дає специфічний запах. У загальних рисах це все.

— Якщо не рахувати власного чуття, — додала Валентина Сергіївна.

— І скільки для цього треба часу? — спитала Ольга.

— Сьогодні я зварила швидко. Все скінчила за шість годин.

— Борщ треба варити шість годин?! —

недовіжливо перепитала Тетяна.

— Ні, треба годин вісім, — сказала Зінаїда Трохимівна. — Але я сьогодні поспішала.

— Ніколи б не подумала, що для борщу треба так багато часу, — Марія багатозначно кивнула головою, даючи зрозуміти, що вона цього робити не буде ніколи.

— Усе досконале вимагає часу, — зауважила Світлана, а потім спитала у господаря: — А то правда, що сало шкідливе?

— Шкідливе, — відповів Ростислав Модестович. — Особливо, коли його нема.

— Ви все жартуєте, а мені говорили багато поганого про сало.

— З власного спостереження, я знаю тільки одне: сало впливає на пам'ять.

— Як?! — злякалася Тетяна, і її виделка, з шматочком сала зупинилась.

— Коли добре поснідаю з салом, забуваю пообідати.

— От лишенько, а я й справді злякалася, — сказала Тетяна і кокетливо поклала шматочок у рот.

Дівчатам подобався жарт господаря, його енергія, манера поведінки. Взагалі вони були сьогодні щасливі.

А Олександр спостерігав за ними, і вони вже не викликали у нього застереження, як то було спочатку. Таня, видно, неабияка жартівниця, вона

тут лідер, хоча художнім керівником є мовчазна і скрита Ольга. З цієї слово не видавиш. Світлана ж поводить себе невимушено. Марія вивчає всіх і дивиться на все скептично. Єдине, чого у жодної з них нема, так це чванства офіцерських жінок.

Усі вивчають накритий стіл — а тут чотири сорти нарізаного тонкими смужками сала: тверде, м'яке — з чорним перцем і бекон з червоним; різні підливки, соуси і салати. Валентина Сергіївна внесла свіжу печінку з часником і смажену на салі капусту з свининою, а господиня подала пюре і домашні ковбаски. Пюре було біле-біле, а підсмажені ковбаски апетитно рум'яніли.

— Слухайте, — Тетяна аж підвелася. — То ми все це маємо з'їсти?

— Ще будуть вареники з м'ясом і грибами, ну й до компоту всілякі запіканки. Їх там не багато, сортів всього лиш п'ять.

— Все, — сказала Марія. — Після такої вечері ви нас будете виносити звідси.

— Олександр зробить це з залюбки. — Ростислав Модестович поклав руку на плече учня.

— Якщо залюбки, то я не проти, — Тетяна глянула на Олександра, а в очах її пустощі, як у дитини.

— І я не проти, — підтримала Марія.

— І я, — посміхнулася Світлана.

А Ольга промовчала.

— Олю, а ти? — спитала Тетяна, на що та:

— На мене у нього уже сили не вистачить.

— Вистачить, — Тетяна подивилася впритул на Олександра і повторила: — У Олександра сили вистачить, а от... сміливості — ні.

— Усі музиканти такі шкідники? — спитав Олександр у Тетяни, на що вона:

— Якщо трапляється гарний льотчик...

Дівчата засміялися, Олександр почервонів, а Ростислав Модестович вирішив піти на допомогу учневі. Він сумно сказав:

— Ви усі майстри, тільки я нічого не вмію.

— Ростиславе Модестовичу, не прибіднюйтеся. Мати таку дружину, значить, бути винятково талановитим, — Олександр зрадів, що є нагода втекти від розмови з Тетяною.

— На таке здатний кожен, — відповів спокійно хазяїн.

— Та ні. Не кожен, — заперечив Олександр. — І ще ви вмієте бути добрим другом, учителем...

— Чоловіком і батьком, — додала Зінаїда Трохимівна.

— І добрим хазяїном, — Марія підняла келих. — Вип'ємо за хазяїна.

Випили. Після трохи поговорили про достоїнства Ростислава Модестовича, про Зінаїду Трохимівну. Незчулися, як розмова перейшла про

мистецтво. Зрозуміло, що дівчата добре почувалися у цій темі. Виявилось, що вони не люблять композитора Тихона Хреннікова, не люблять художника Іллю Глазунова. Олександра це здивувало, бо у популярній пресі він читав хвалебні статті про них.

— Найглибший майстер у нашій майстерні, — сказала Марія, — це диригент Євгеній Мравінський. Музикознавці перед ним пасують.

— Я прізвище десь зустрічав у журналах, але, на жаль, нічого більше про нього не знаю, — признався Олександр.

— Такого диригента у світі більше нема, — додала Ольга. — Звучання його оркестру не можна характеризувати, воно на грані містики. Шкода, що суспільство наше цього не розуміє.

— Наше суспільство багато чого не розуміє, — мовив якимось похмуро Ростислав Модестович і замовк.

Олександр підняв руку.

— Ми, льотчики, — сказав, — можливо, не так розуміємо високі матерії, але я переконаний, що сама лиш форма літака — це мистецький шедевр. Не кажу вже, коли він у польоті.

— Або коли він запускає ракету, — зіронізувала Тетяна.

— Або коли він запускає ракету, якщо хочете.

— Головне, щоб там, де ракета упаде, було

якнайбільше людей, — підтримала іронію Тетяни Марія.

— Так. — Олександр зробив вигляд, що не зрозумів іронії. — І це є найголовніша філософська проблема. Бо в іншому разі навіщо її запускати?

— Нема проблеми, — сказала Ольга. — Очевидно тому, що її зробили.

— Для нас дійсно нема проблеми. — Олександр подивився на дівчину. — Я бачу прибори — і більше нічого. Натиснув на кнопку — і не знаю нічого.

— Бачите, яка цікава філософія буття у двадцятому столітті, — відповіла дівчина. — Говорити про вбивство людей, як про щось рутинне, не коректно, а мовчки виготовляти засоби вбивства — престижно. Більше — чим кращий прибор, тим більше грошей і почесі. Зрозуміло, що автора прибору, який красиво убиває, не можна назвати ні вбивцею, ні катом.

— Над прибором працює тисячі людей. Здебільшого ніхто і не здогадується, на що його робота буде використана, — став на захист учня Ростислав Модестович.

— Добре, а хто ж тоді кат? — жорстко спитала Тетяна?

— Питання актуальне, але, думаю, нам не варто його обговорювати, — сказав Олександр.

— Чому ж?

— Тому, що катом може виявитися хтось із тих, кого ми повинні шанувати. Один учений схрестив африканські бджоли з американськими. Дослід вийшов з-під контролю. Загинуло сотні людей від укусів бджіл-мутантів. Питання: чи можна вважати дослідника катом?

Дівчата примовкли. Виявилося, на таке питання не можна відповісти так просто. Тоді Тетяна, щоб закінчити розмову, сказала:

— Щоб ми не говорили, а там, де убивають людей, краси нема. Нема!

— І там, де обманюють людей, теж краси нема, — додав Ростислав Модестович. Потім помовчав трохи і тихо додав: — Таню, ви запитуєте, хто є кат. Я відповім: я є кат.

Усі наче скаменіли. Ніхто не поворухнувся. Здавалося, що його слова розтрощили повітря, тишу, і, якщо хтось вимовить словечко, зникне світ увесь.

— Не дивуйтеся, — продовжував господар при гробовій тиші. — Я мусив колись про це сказати. Скільки б ми не ховали голову в пісок, правди не сховаєш. Я відправляю наших дітей убивати невинних... Вони виконують мої накази — убивають невинних афганців і нерідко гинуть самі. І так щоденно... — Він зсугулився весь, зробився маленьким і беззахисним.

— Війна знімає 3 солдата

відповідальність... — Олександр підвівся, бо мав намір говорити ще, але майор показав рукою, аби він сів.

— Саша, ти ще не літав на такі завдання. Я хотів би, щоб тебе минула чаша сія. Та ця розмова не цікава. Вибачте...

Ростислав Модестович вимушено усміхнувся, дівчата загомоніли, а Тетяна обняла його і сказала:

— Мені тато говорив, що ви дивний чоловік.

— Славку, у нас такі гарні гості, а ти почав чорт зна про що, — розсердилася Зінаїда Трохимівна. — Зміни тему, розкажи про щось інше.

— Ми чули, що ви вмієте гарно співати, — втрутилась Марія наче б то нічого не відбулося. — Заспівайте, будь ласка, щось незвичне.

— Заспівайте, заспівайте, — вигукнули дівчата, зрадивши, що є можливість відійти від важкої розмови, а Зінаїда Трохимівна наказала чоловікові:

— Славку, підготуйся. — вона підійшла і стала коло стільця чоловіка, потім тихо почала:

Із-за гори кам'яної

Голуби літають.

Не зазнала розкошоньки —

Вже літа минають.

Ростислав Модестович підвівся, став коло

дружини і добре поставленим голосом, так, наче тільки що з репетиції, підхопив.

Запрягайте коні в шори,
Коні воронії,
Та й поїдем доганяти
Літа молодії.

Ой, догнали літа мої
На кленовім мості.
Ой, верніться, літа мої,
Хоч до мене в гості

Його баритон гарно лягав на сопрано дружини. Дівчата слухали уважно і були трохи здивовані. А дует закінчував.

Не вернемось, не вернемось,
Немає до кого,
Бо не вмiла шанувати,
Як здоров'я свого.

— Прекрасно! — вигукнула Ольга і до подруг: — Берімо інструменти. Імпровізація у тональності фа-мажор на тему пісні «Із-за гори кам'яної». У квартетному варіанті виконується вперше.

Дівчата взяли інструменти і очікувально

дивляться на свого керівника. Ольга кивнула, і квартет заграв. Сміливо, навіть, як здавалося Олександрові, нахабно. Вони з такою майстерністю виконали мелодію тільки що почутої пісні, наче готувалися до найвідповідальнішого концерту. Світлана грала мелодію, Ольга супроводжувала мелодію прекрасними візерунками, Марія виводила якісь сумні-сумні звуки, що гармонували з мелодією, а Тетянина віолончель тільки зітхала важко. Олександра імпровізація вразила до глибини душі.

— Оце майстерність! — вигукнув у захопленні, коли мелодія закінчилась, і зааплодував. Його підтримав Ростислав Модестович і Зінаїда Трохимівна. Ростислав Модестович навіть розчулився трохи.

— Такого вечора у моєму житті ще не було, — признався щиро. — Зіно, неси ще вина.

— Повинна вам зізнатися, — сказала Ольга, — ви співали прекрасно. А ця пісня — це мистецтво. Високе мистецтво.

— Дякую, Олю, дякую. — Зінаїда Трохимівна трохи зніяковіла.

А Олександр дивився на Ольгу з якимсь здивуванням. Він, високий, підтягнутий, з чорними вусиками та іронічним поглядом успішний військовий льотчик, дефіциту в поклонницях не відчував. Але то були здебільшого одноденки, ті,

що лягають у ліжко через годину після знайомства і обличчя яких не запам'ятовуються. Їх повно на туристичних базах, їх повно в санаторіях, у будинках відпочинку. Вони співають, вірніше — викрикують, однакові пісні, слухають погану музику і розмовляють однаковими фразами. Він навіть подумав, що жінка для того і створена, щоб з'являлася тоді, коли її вимагає чоловіча плоть. А ці не були схожими ні на які інші. Це були дівчата з якогось іншого світу. Дивного, незрозумілого, загадкового. Саме таких він чекав вічно, за такими щеміло серце, про існування таких міг тільки здогадуватись.

— Здається, — сказав, — я починаю розуміти, для чого музика.

— У музиці, друже, — відповів йому Ростислав Модестович, — життя, кохання. Музика — поза порівнянням.

— Один московський дисидент говорив, — сказала Тетяна, — що музика — це той світ, куди завжди можна сховатися. Це реальність, яка дає притулок усім, кому важко змиритися з абсурдом нашого сюрреалістичного буття.

Олександр здивувався. Оце «сховатись» його вразило. Проте, заперечив.

— Я не зовсім згоден. Мені ховатись не потрібно, я міцно стою на землі і буття моє, повірте, нормальне. Але цей вечір відкрив мені очі на інше.

Я побачив світ, якого раніше не знав. Я побачив дивний світ, змістовніший, ніж то може здаватися на перший погляд. І саме ви розкрили мені його зміст. І те, що я бачу вас тут, говорить, що він, цей світ, є справжнім.

— Ви говорите гарно, — сказала Ольга. — Такі компліменти ми чуємо, здається, вперше. Коли по правді, я трохи здивована.

— Чим?

— Тим, що військові льотчики сприйняли нормально наш виступ. Все таки квартети Бетховена — то складна матерія.

— У нас були гарні вчителі. При першій нагоді заганяли до філармонії. Крім того, ще у школі я слухав гарну музику. Наш класний керівник організовував різні заботи, де обов'язково звучала класика. Раз ми знімали аматорський документальний фільм. Озвучувався він Сороковою симфонією Моцарта. Щоб гарно синхронізувати відео- і звукоряд, ми записували разів вісім. Основним механіком запису був такий собі середнячок Вітя. Його знали як трудну дитину. Батьки там... і все таке інше. А техніку якраз він любив. Ось приходить перевірка, і назустріч високій комісії йде Вітя і наспівує: «Тарла-тарла-тарла-лам, тарла-тарла-тарлалам». «Що це він наспівує?» — запитує член комісії — що Вітя проблемна дитина, знала вся область — на

що завуч гонорово: «Та ж Сорокову симфонію Моцарта». Щоб там не говорили, але доля Віктора склалася щасливо. Я не виключаю, що саме Моцарт йому й допоміг.

— Знаєте, а Моцарт не тільки одному Вікторові допоміг, Моцарт допоміг людській цивілізації. — Ольга вговорила ласкаво-ласкаво.

— Можливо, воно справді так, — погодився Олександр, бо цій скрипальці він зараз не осмілювався б заперечувати. — От я хотів би від вас почути таке: колись я читав у Ромена Ролана про останні квартети Бетховена, і там письменник проводить паралелі між настроєм композитора і змістом творів. Чи справді зміст музики залежить від настрою композитора?

— Я теж читала це. Але я не зовсім погоджуюсь з письменником. Квартети Бетховена — це річ значно глибша, ніж то можна проілюструвати у літературному творі. Навіть так, як то робив Ромен Ролан.

— Мені здається, він розумів, про що писав.

— Так, але у даному випадку важливіше, щоб людина відчувала. І відчувала більше ніж розуміла.

— А як ви ставитеся до того, що творчість Бетховена порівнюють з творчістю Мікеланджело.

— Не можна робити такого порівняння. Методики такої нема.

— Але ж порівнювати — це як видумувати

сюжети.

— Сюжети видумуються теж за певними правилами. Якщо їх порушувати, то сюжети не будуть цікаві.

— Гарна логіка.

У розмову втрутилася Тетяна.

— Олександр, а я здогадувалася, що ви слухач підготовлений, — сказала трішки кокетливо.

— Не зовсім. Просто розірвані фрагменти з добре організованого життя. Вони, на жаль, не можуть сформувати цілісне бачення музичної культури. Сьогодні я це зрозумів.

— А хіба кожній людині потрібне цілісне бачення музичної культури?

— Ні, безперечно. Але щоб підтримувати розмову зі столичними розумницями...

— Ой, заради цього не треба, — заперечила Ольга.

— Тоді навіщо взагалі музика? — втрутилася Зінаїда Трохимівна.

— Кажу ж, щоб підтримувати розмову з розумними дівчатами, — підкреслив Олександр і розвів руками.

— Вам є чим хвастатись перед дівчатами, — сказала Ольга. — Ростислав Модестович нам таке розповідав про вас.

— Ростислав Модестович добра людина. І навіть розуміється на гарних речах.

— А ми переконалися вже.

— Та ви не відповіли, для чого музика.

— Музика — це даність, річ сама в собі, річ, яка поза бажанням людини, а інколи навіть поза здатністю людини розуміти її. Тому таке питання ставити не можна. — Ольга навмисне говорила повільно.

— Вірніше, питання ставити можна, але відповідати на нього не обов'язково, — додала Марія, а Олександр:

— Навіть, якщо вона справді даність, то вивчати цей феномен все одно треба.

— Його вивчають. Музикознавці. Шкода, але вони нерідко говорять про те, у чому не розуміються...

— Як і філософи, — перебив Олександр.

— Як і літературознавці, — додала Зінаїда Трохимівна.

— Як і суспільствознавці, — посміхнулась Ольга.

— Я хотів сказати, що філософи сперечаються найактивніше тоді, коли предмет суперечки не зрозумілий.

— Ну, ну, — підняв руку Ростислав Модестович. — Про політику не треба.

Ольга розсміялася і подивилася Олександрові в вічі. — Тому не раджу вам більше читати, — сказала якось зухвало.